

**ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ
АТАУЛЫ МӘНДЕРДІ АНЫҚТАУ БОЙЫНША
НҮСҚАУЛЫҚ**

Рустем Ешпанов

Ерболат Хасанов

Хусейн Атакан Варол

МАЗМҰНЫ

Алғысөз	7
I. Атаулы мән.....	8
II. Дескриптор	8
1. Атаулы мәннің құрамында «атындағы» сөзі бар.....	8
2. Атаулы мәннің құрамында сан бар	8
3. Атаулы мәннің құрамында бұл мәннің орналасқан жері бар	8
4. Атаулы мәннің құрамында бұл мәннің мақсаты немесе қызметі бар	8
5. Атаулы мән бір ұйым мүшелерінің құрметіне аталған қауымдастықты білдіреді	8
6. Егер дескриптор аббревиатура болса	9
7. Егер дескриптор атаулы топтың шыңы болса	9
III. Аралықтарды, шамаланған санды немесе мөлшерді білдіру үшін қолданылатын тіркестер	9
1 [ADAGE] Нақыл сөз	9
Мақал мен мәтелдер	9
2 [ART] Туынды	9
1. Өнер туындыларының атаулары	9
2. Теледидар мен интернет бағдарламаларының атаулары.....	9
3. Ғылыми мәтін және газет пен журнал мақалаларың атаулары.....	9
4. Марапат, сыйлық немесе аталым атаулары.....	9
5. Акциялардың бағасын белгілеу индекстерінің атаулары.....	9
3 [CARDINAL] Есептік сан.....	9
1. Сандық өрнектер мен бүтін сандар.....	10
2. (Ондық) бөлшектер	10
4 [CONTACT] Байланыс деректері.....	10
1. Мекенжайлар.....	10
2. Телефон нөмірлері	10
3. Сілтемелер	10
4. Электрондық пошта адрестері	10
5 [DATE] Дата.....	10
1. Кемінде бір тәулікке тең кезеңдер	10
2. Жас шамасын көрсетуге қолданылатын фразалар	10
6 [DISEASE] Ауру.....	11
Ауру немесе бұзылу атаулары	11
7 [EVENT] Оқиға	11
1. Дүлей апат пен дауыл атаулары	11

2.	Төңкеріс, шайқас, соғыс атаулары	11
3.	Қоғамдық акция мен демонстрация атаулары	11
4.	Өнер көрсету шаралары, мейрамдар, спорт шараларының атаулары.....	11
5.	Айтулы оқиғалар мен іс-шаралар және жылдықтар атаулары	11
8 [FACILITY]	Құрылыс	11
1.	Адамдар мекендейтін құрылымдар	11
2.	Ірі көлемді заттарды сақтауға арналған құрылымдар	12
3.	Көлік инфрақұрылымының элементтері.....	12
4.	Көрнекі жерлер	12
9 [GPE]	Географиялық/Әлеуметтік/Саяси мән (ГЭС)	12
1.	Мемлекет атаулары және лақап атаулары	13
2.	Қала атаулары және лақап атаулары	13
3.	Облыс атаулары	13
4.	Аудан атаулары.....	13
5.	Кент атаулары	13
6.	Ауыл атаулары	13
7.	Штат атаулары	13
8.	Провинция атаулары	13
9.	Префектура атаулары.....	13
10.	Жергілікті билік органы бар аралдардың атаулары	13
10 [LANGUAGE]	Тіл	13
	Тіл атаулары	13
11 [LAW]	Заң	13
	Заңдастырылған құжат атаулары	13
12 [LOCATION]	Мекен	14
1.	Континент атаулары	14
2.	Аспан денелері атаулары	14
3.	Таулар және тау қырқаларының атаулары.....	14
4.	Табиғи суқойма атаулары	14
5.	Жергілікті билік органы жоқ аралдардың атаулары	14
6.	Жағалау атаулары.....	14
7.	Қала ықшамауданы, шағынауданы, мөлтекауданы мен тұрғын алабы атаулары	14
8.	Ірі географиялық аймақтар атаулары.....	14
9.	Ойдан шығарылған мекендердің атаулары мен лақап атаулары.....	14
13 [MONEY]	Ақша бірлігі	14

Құрамында сан және ақша бірлігі айқын берілген фразалар	14
14 [NORP] Ұлттық/азаматтық, діни, саяси қатыстылық (ҮДСК)	15
1. «ГЭС» пен «Мекен» атаулы мәндеріне қатыстылықты білдіретін сөздер	15
2. Дін атаулары мен бұл діндерге қатыстылықты білдіретін сөздер	15
3. Саяси ағымдарға қатыстылықты білдіретін сөздер.....	15
4. Қазақ халқының үш жүзі мен солардың ішіне кіретін руларға қатыстылықты білдіретін сөздер	15
15 [NON_HUMAN] Адам емес.....	15
1. Жануарлардың лақап аттары	15
2. Ойдан шығарылған жануар-кейіпкерлердің лақап аттары	15
16 [ORDINAL] Реттік сан.....	15
1. Реттік сандар.....	15
2. Реттік сандардан құрылған сын есімдер мен қыстырма сөздер	15
17 [ORGANISATION] Ұйым.....	15
1. Мемлекеттік органдар	16
2. Ой, өнім немесе қызметті қамтамасыз ету арқылы пайда табатын коммерциялық ұйымдар	16
3. Ағартушылық пен білім таратушылықты негізгі мақсат ретінде көздейтін білім беру мекемелері	16
4. Үкіметтік емес ұйымдар	16
5. Хабар және жарияланым таратушылықты негізгі мақсат ретінде көздейтін медиалық ұйымдар	16
6. Дінді ұстанушылық пен таратушылықты негізгі мақсат ретінде көздейтін діни ұйымдар.....	16
7. Медициналық жәрдем қамтамасыз етуді немесе ғылыми зерттеу жүргізуді негізгі мақсат ретінде көздейтін медициналық және ғылыми ұйымдар	16
8. Кәсіпқой немесе әуесқой спорт шараларында қатысуды немесе өткізуді мақсат ретінде көздейтін спорт ұйымдары	16
18 [PERCENTAGE] Пайыз	17
Құрамында сан және «пайыз», «процент» сөздері немесе % белгісі бар фразалар	17
19 [PERSON] Адам	17
1. Адам аты, фамилиясы, әкесінің аты	17
2. Ойдан шығарылған адамдардың есімдері.....	17
3. Пайдаланушылардың аттары.....	18
4. Лақап аттар.....	18
5. Бүркеншік аттар (псевдонимдер).....	18
6. Құрметтеу реңкімен үстемеленген есімдер	18
7. Құдай аттары және белгіленуі	18
1. Құрамында фамилия алды қосымшалар бар «Адам» атаулы мәндері.....	18
2. Құрамында сызықша арқылы белгіленетін туысқандық маркерлері бар «Адам» атаулы мәндері.....	18
3. Құрамында ұрпақтық маркерлері бар «Адам» атаулы мәндері.....	18

20 [POSITION] Орын.....	18
1. Адамның белгілі бір ұйымның иерархиялық жүйесіндегі орны немесе атқаратын қызметінің атаулары.....	18
2. Лауазым (титул) атаулары.....	19
3. Құрметті атақ атаулары	19
4. Әскери атақ атаулары	19
5. Ерекше әлеуметтік мәртебе атаулары.....	19
6. Ғылыми дәреже мен атақ атаулары.....	19
7. Спорттық атақтар, разрядтар және біліктілік санаттар атаулары	19
21 [PRODUCT] Өнім	19
1. Жалпы өнім атаулары	19
2. Автомобильдер, әуе мен ғарыш көліктері және кемелер атаулары.....	19
3. Бағдарламалық жасақтамалар	19
4. Қызметтер мен қаржы жоспарларының атаулары	20
22 [PROJECT] Жоба	20
1. Жобалар, жоспарлар, бастамалар, стратегиялардың атаулары мен әртүрлі бағыттарды әзірлеуге және жүзеге асыруға қатысты бағдарламалық құжаттар мен аттас құралдар	20
2. Халықаралық емтихандар мен білім сынау жүйелерінің атаулары.....	20
23 [QUANTITY] Өлшем.....	20
Құрамында сан және өлшем бірлігі айқын берілген фразалар	20
24 [TIME] Уақыт	20
Бір тәуліктен қысқа кезеңдер	20
25 [MISCELLANEOUS] Аралас.....	20
«Аралас» атаулы мәндерінің мысалдары.....	21
IV. Дескрипторлар тізімі	22
V. Аралықтарды және шамаланған санды немесе мөлшерді білдіру үшін қолданылатын тіркестер тізімі	25
VI. Атаулы мәндердің толық сөйлемде анықталуының мысалдары	26
[ADAGE] Нақыл сөз	26
[ART] Туынды.....	26
[CARDINAL] Есептік сан	26
[CONTACT] Байланыс деректері.....	26
[DATE] Дата.....	26
[DISEASE] Ауру	26
[EVENT] Оқиға.....	27
[FACILITY] Құрылыс	27
[GPE] ГЭС	27
[LANGUAGE] Тіл	27

[LAW] Заң.....	27
[LOCATION] Мекен.....	27
[MONEY] Ақша бірлігі.....	28
[NORP] ҮДСҚ.....	28
[NON_HUMAN] Адам емес	28
[ORDINAL] Реттік сан	28
[ORGANISATION] Ұйым	28
[PERCENTAGE] Пайыз	28
[PERSON] Адам	29
[POSITION] Орын	29
[PRODUCT] Өнім	29
[PROJECT] Жоба.....	29
[QUANTITY] Өлшем	29
[TIME] Уақыт	30
[MISCELLANEOUS] Аралас	30

Алғысөз

Ұсынылып отырған нұсқаулық *KazNERD* атты қазақ тіліндегі атаулы мәндерді анықтау деректер жинағының құрастыруын жүзеге асыруға үлес қосу мақсатында жасалған. Нұсқаулық кәсібі мен мамандығы қазақ тілімен байланысты, табиғи тілді өңдеу саласындағы мамандардың және салаға қызығушылық танытатын адамдардың, өзге де жұртшылықтың пайдалануына арналған.

Атаулы мәндерді анықтау — жартылай құрылымдалған немесе құрылымдалмаған мәтіндегі атаулы мәндерді тауып, оларды алдын ала белгіленген түрлерге жіктеуге бағытталған ақпараттық шығарудың қосалқы тапсырмаларының бірі. Өз кезегінде, атаулы мәндер ретінде адам аттарын, ұйымдар мен географиялық орындардың атауларын, сондай-ақ сандарды, ақша бірліктерін, пайыздарды, күндерді немесе ұзақтықтарды қамтитын сандық және уақыттық өрнектерді қарастыруға болады. Анықталып, түрлерге жіктелінген атаулы мәндері бар деректер жинақтары қазақ тілінде тегін түрде қолжетімді болмағандықтан, біз осындай деректер жинағын құрастыруға талпыныс жасап отырмыз. Ал атаулы мәндерді мәтінде қалай табуға болатынын, тапқаннан кейін, қай түрге және неліктен бұл түрге жатқызылғандығы туралы түсінік пен айқындық беретін нұсқаулықтың керектігі айдан анық әрі маңызы өте зор.

Бұл нұсқаулықта қазақ тілінде кездесетін 25 атаулы мән түрлері мен солардың мысалдары берілген. Атаулы мәндердің анықтамалары — **жасыл тіктөртбұрышта**, белгілегенде сақтық пен қырағылықты талап ететін атаулы мәндердің мысалдары — **сары тіктөртбұрышта**, ал атаулы мәндердің жиі қате қолданылуының мысалдары **қызғылт сары тіктөртбұрышта** берілген.

Осы нұсқаулық пен аталмыш *KazNERD* атаулы мәндер деректер жинағы қазақ тілінің дамуына өзіндік көмегін тигізеді деп үміттенеміз. Қазақ тілінде кездесетін атаулы мәндердің барынша молынан қамтитын нұсқаулықтың түрін дайындау жөніндегі жұмысымызды әрі қарай да жалғастыра береміз.

Нұсқаулықтан байқалған кейбір кем-кетікті көрсетіп, талап-тілек білдірген оқырмандарға алдын ала үлкен ризашылығымызды білдіреміз. Нұсқаулыққа қатысты пікірлеріңіз бен ескертпелеріңізді Ақылды жүйелер мен жасанды интеллект институтының issai@nu.edu.kz ресми электрондық пошта адресіне жіберулеріңізді сұраймыз.

Құрастырушылар

I. Атаулы мән

Атаулы мән – әдетте нақты, белгілі бір адам, зат немесе құбылысты атауға және бұл адамды, затты немесе құбылысты біртүпті адамдар, заттар немесе құбылыстар қатарынан ажырататын арнаулы сөз немесе сөз тіркесі. Бұл нұсқаулықта «атаулы мән» ұғымы адам аттарын, ұйымдар, географиялық орындар мен құбылыстардың атауларын, сондай-ақ сандарды, ақша бірліктерін, пайыздарды, күндерді немесе ұзақтықтарды қамтитын 25 түрге қатыстырылып, жіктеліп қолданылады.

Атаулы мәндер 1) көбінесе бас әріппен жазылады және 2) міндетті түрде референттің, яғни атауға ие болатын адамның, заттың немесе құбылыстың, бар болуын қажет етеді. Төмендегі екі сөйлемді мысал ретінде қарастырайық:

- *Ағайынды [Абдуллиндер]¹ — қазақ ұлттық өнері тарихының қалыптасуына зор үлесін қосқан тұлғалар.*
- *Бұл үйде фамилиясы «м» әрпінен басталатын көп адам тұрады: Медеуовтер де, Мұратовтар да, тіпті Майкөтовтер де бар.*

Бірінші сөйлемде *Абдуллиндер* сөзі атаулы мән болып табылады, өйткені *Абдуллиндер* сөзі бас әріппен жазылады және *Абдуллиндер* сөзінің референті, яғни бір-біріне ағайынды болып келетін, «Абдуллин» фамилиясына ие болатын, нақты екі кісі (Ришат және Муслим) бар.

Алайда екінші сөйлемде *Медеуовтер*, *Мұратовтар* және *Майкөтовтер* сөздері бас әріппен жазылса да, бұл фамилияларға ие болатын нақты кісілер, яғни референттер, жоқ. Сондықтан аталған фамилиялардың ешбіреуі атаулы мән болып саналмайды.

II. Дескриптор

Дескриптор – атаулы мәnnің тектік ұғымын білдіретін сөз немесе сөз тіркесі. Мысалы, *Балқаш көлі* сөз тіркесінде *көлі* сөзі дескриптор болса, *Ұлттық қауіпсіздік комитеті* сөз тіркесінде *комитеті* сөзі дескриптор болады. Атаулы мәндерді анықтау барысында жиі кездесетін дескрипторлардың қысқаша тізімі нұсқаулықтың [22-бетінде](#) берілген.

Дескриптор атаулы мәnnің құрамына келесі жағдайларда кіреді:

1. Атаулы мәnnің құрамында «атындағы» сөзі бар
  - *[Абай **атындағы** Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті], [Абжапар Жылқышиев **атындағы** ауыл]*
2. Атаулы мәnnің құрамында сан бар
  - *[№13 мектеп], [№55 шахта], [№1 қалалық көпбейінді емхана]*
3. Атаулы мәnnің құрамында бұл мәnnің орналасқан жері бар
  - *[Алматы мәслихаты], [Жезқазған мыс қорыту зауыты], [Семей полигоны]*
4. Атаулы мәnnің құрамында бұл мәnnің мақсаты немесе қызметі бар
  - *[Ұшу қауіпсіздігін басқару орталығы]*
5. Атаулы мән бір ұйым мүшелерінің құрметіне аталған қауымдастықты білдіреді
  - *[«Астана» велосипед клубы жанкүйерлерінің бірлестігі]*

¹ Бұл нұсқаулықта атаулы мәндер шаршы жақшаның ішінде көрсетіледі. Жақшаның ішінде тек талқыланып жатқан атаулы мән түрінің мысалы беріледі. Атаулы мәндердің толық сөйлемде анықталуының мысалдары нұсқаулықтың соңғы тарауында берілген.

6. Егер дескриптор аббревиатура болса
  - [«Қазақмыс корпорациясы» **ЖШС**], [«Қазақстан алюминий» **АҚ**]
7. Егер дескриптор атаулы топтың шыңы болса
  - [Алматы техникалық **университеті**], [Қорғаныс **министрлігі**]

III. Аралықтарды, шамаланған санды немесе мөлшерді білдіру үшін қолданылатын тіркестер

«Есептік сан», «Мөлшер», «Уақыт» т. б. атаулы мәндері шамаланған түрде немесе аралықтар түрінде жиі кездеседі. Мысалы: *кем дегенде бес, 10 келіге тарта, таңғы сағат бестен кейін, үш пен жеті доллар арасында*. Бұндай аралықтарды, шамаланған санды немесе мөлшерді т. б. білдіру үшін қолданылатын тіркестер байланысқан атаулы мәннің құрамына енгізіледі, яғни [*кем дегенде бес*], [*10 келіге тарта*], [*таңғы сағат бестен кейін*], [*үш пен жеті доллар арасында*]. Атаулы мәндерді анықтау барысында жиі кездесетін бұндай тіркестердің және байланысқан атаулы мәндердің қысқаша тізімі нұсқаулықтың [25-бетінде](#) берілген.

1 [ADAGE] Нақыл сөз

«Нақыл сөз» атаулы мәніне мақал мен мәтелдер жатады.

Мақал мен мәтелдер

- *Бізді былай тәрбиеледі: «[Отқа салып ойнат, қазанға салып қайнат]», — деді; «[Қарты бар ел — қазыналы]», — деп халқымыз бекер айтпаған; [Бейнет түбі — зейнет].*

2 [ART] Туынды

«Туынды» атаулы мәніне адам іс-әрекетінің нәтижелері, соның ішінде 1) өнер туындылары, 2) теледидар мен интернет бағдарламалары, 3) ғылыми мәтіндер және газет пен журнал мақалалары, 4) марапаттар, сыйлықтар немесе аталым, 5) акциялардың бағасын белгілеу индекстері т. б. жатады. «Туынды» атаулы мәніне жататын атаулар көбінесе тырнақша (« ») ішінде кездеседі. Мәндерді «Туынды» ретінде белгілегенде тырнақша белгіленген мәннің құрамына енгізілмейді.

1. Өнер туындыларының атаулары
  - «[Бойы бұлғаң]» өлеңі, «[Абай жолы]» романы, «[Еңлік-Кебек]» пьесасы, «[Әлия]» әні, «[Түркісіб]» суреті, «[Су перісі]» мүсіні, «[Кәдімгі фашизм]» деректі фильмі
2. Теледидар мен интернет бағдарламаларының атаулары
  - «[Бармысың, бауырым?]» бағдарламасы, «[Сүлеймен сұлтан]» телехикаясы
3. Ғылыми мәтін және газет пен журнал мақалаларының атаулары
  - «[Абайға дейінгі қазақ поэзиясының тілі және Абай поэзияның тілі]» диссертациясы, «[Түрлердің шығу тегі туралы]», «[Қисық айналар мемлекеті]» мақаласы
4. Марапат, сыйлық немесе аталым атаулары
  - «[Бейбітшілік саласында Нобель сыйлығы]», «[Эмми]», «[Оскар]» номинациясы, [Қазақстанның үздік хоккейшісі], «[Барыс]» ордені, «[2019-дың үздік денешынықтыру мұғалімі]»
5. Акциялардың бағасын белгілеу индекстерінің атаулары
  - [Дуу Джонс өнеркәсіп индексі], [NASDAQ] индексі, [Nikkei 225] индексі

3 [CARDINAL] Есептік сан

«Есептік сан» атаулы мәніне «Дата», «Уақыт», «Пайыз», «Ақша бірлігі», «Өлшем» және «Реттік сан» атаулы

мәндеріне жатпайтын сандық өрнектер, соның ішінде 1) бүтін сандар мен 2) (ондық) бөлшектер, кіреді.

1. Сандық өрнектер мен бүтін сандар

- [жарты] алма, [жүздеген] сұрақ, [мыңдаған], [отыз екі] үй, [4–5] кітап, [10 миллион] адам, [миллиондаған]

2. (Ондық) бөлшектер

- [үштен екі] бөлігі, [$\frac{1}{4}$], [4534,5]

Бір сөзі «бейтаныс» мағынасында қолданылса, бұл сөз «Есептік сан» атаулы мәніне жатпайды. Мысалы:

- Сізді бір кісі сұрады.

Бірақ

- Сізді [екі] кісі емес, [бір] кісі сұрады.

4 [CONTACT] Байланыс деректері

«Байланыс деректері» атаулы мәніне 1) мекенжайлар, 2) телефон нөмірлері, 3) сілтемелер және 4) электрондық пошта адресстері жатады.

1. Мекенжайлар

- [Алматы қаласы, Мұратбаев көшесі 200]; [Қарағанды, Сейфуллин к., 10, 42-п.], [Нұр-Сұлтан қ., «Алтын Орда» бизнес орталығы, 10-қабат, 1007-кеңсе]

2. Телефон нөмірлері

- [87012993029], [+7 701 111 45 67]

3. Сілтемелер

- [www.google.com], [https://egov.kz]

4. Электрондық пошта адресстері

- [a_ayd@gmail.com]

5 [DATE] Дата

«Дата» атаулы мәніне кемінде бір тәулікке тең кезеңдер, соның ішінде даталар, күндер, апталар, айлар, атауы бар белгілі кезеңдер, мезгілдер, жылдар т. б. уақыттық өрнектер жатады. Жас шамасы да бұл атаулы мәніне жатады, соның ішінде адамның жасын көрсетуге қолданылатын фразалар.

1. Кемінде бір тәулікке тең кезеңдер

- [12.04.1961], [мамырдың 15, 16 және 17-сі], [алдыңғүні], [кеше], [бүгін], [ертең], [бүрсігүні], [дүйсенбі], [дүйсенбі мен бейсенбі аралығында], [демалыс күндері], [үш күн], осыдан [төрт күн бұрын], [өткен апта], [бұл апта], [келесі апта], [апта сайын], [екі жеті бойы], [екі айдан кейін], [ақпан], [өткен ай], [бұл ай], [келесі ай], [жаз айлары], [бірінші тоқсан], [қыс], [көктем], [жаз], [күз], [қыстыгүні], [1961 жылы], [былтыр], [биыл], [келесі жылы], [бірнеше жылдың ішінде], [онжылдық], [тоқсаныншы жылдар], [1845–1904], [жиырма жыл бұрын], [XXI ғасыр], [X-XII ғасырларда], [бүгінгі таңда], [Мезозой] дәуірі, [ақ металл бұқа жылы]

2. Жас шамасын көрсетуге қолданылатын фразалар

- [15 жасында], [он бесте], [елу жастағы] ер кісі, жасы [алпыста]

Күніне үш рет, жылына кемінде екі рет т. б. жиілікті көрсететін уақыттық фразалар «Дата» атаулы мәніне жатпайды.

Қазір, өткен өмір, бұрында, келешек, болашақ, қазірге дейін, қазіргі таңда, әлі күнге, жақында, жуырда, әзірше, бір мезгілде т. б. уақыттық фразалар «Дата» атаулы мәніне жатпайды.

6 [DISEASE] Ауру

«Ауру» атаулы мәніне кез келген ауру немесе бұзылу атаулары жатады.

Ауру немесе бұзылу атаулары

- [диабет], [малярия], [оба], [өкпе қатерлі ісігі], [коронавирус], [COVID-19], [ЖИТС], [инсульт], [депрессия], [гепатит], [есту мүкістігі], [тырысқақ], [шешек], [полиомиелит], [сүзек], [қызылша]

7 [EVENT] Оқиға

«Оқиға» атаулы мәніне атауы бар оқиғалар мен табиғи құбылыстар, соның ішінде 1) дүлей апаттар мен дауылдар; 2) төңкерістер, шайқастар, соғыстар; 3) қоғамдық акциялар мен демонстрациялар; 4) өнер көрсету шаралары, мейрамдар, спорт шаралары; 5) айтулы оқиғалар мен іс-шаралар және жылдықтар т. б. жатады.

1. Дүлей апат пен дауыл атаулары
  - [Катрина], [Хьюго] дауылы
2. Төңкеріс, шайқас, соғыс атаулары
  - [Қазан төңкерісі], [Бородино шайқасы], [Бірінші дүниежүзілік соғыс], [Ұлы Отан соғысы], [Ауған соғысы]
3. Қоғамдық акция мен демонстрация атаулары
  - [Желтоқсан көтерілісі], [9/11], [Уотергейт жанжалы], [Ұлы тоқырау], «[Арыс, біз біргеміз!]
4. Өнер көрсету шаралары, мейрамдар, спорт шараларының атаулары
  - «[Жасыл шатыр]» кешкі спектаклі, [Оскар 2020], [Наурыз], [Футболдан 2018 жылғы әлем біріншілігі], [BI Marathon 2019]
5. Айтулы оқиғалар мен іс-шаралар және жылдықтар атаулары
  - [Әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлерінің жетінші съезі], [Ұлы Отан соғысындағы жеңістің 75 жылдығы], [Абайдың 175 жылдығы]

8 [FACILITY] Құрылыс

«Құрылыс» атаулы мәніне адам қолымен жасалынған құрылымдар, соның ішінде 1) адамдар мекендейтін құрылымдар: тұрғын үйлер, зауыттар, шахталар, стадиондар, спорт кешендері, офистік ғимараттар, жаттықтыру залдары, сауда ойын-сауық орталықтары, ауруханалар, шипажайлар, түрмелер, мұражайлар, ғибадат орындары және ғарыш станциялары; 2) ірі көлемді заттарды сақтауға арналған құрылымдар: атқоралар, көпқабатты автотұрақтар, ангарлар; 3) көлік инфрақұрылымының элементтері, соның ішінде көшелер, даңғылдар, желекжолдар, тасжолдар, әуежайлар, порттар, теміржол вокзалдары, метро бекеттері, жанармай құю станциялары, көпірлер мен түнелдер; 4) көрнекі жерлер: ескерткіштер, мүсіндер, бұрқақтар, саябақтар, хайуанаттар бақтары, ойын-сауық саябақтары, океанариумдер т. б. құрылымдардың атаулары жатады.

1. Адамдар мекендейтін құрылымдар
  - «[Номад]» тұрғын үй кешені, [Жезқазған мыс қорыту зауыты], [№55 шахта], «[Астана Арена]» стадионы, «[Алтын Орда]» бизнес орталығы, «[World Class Almaty]» фитнес клубы, «[MEGA Silk Way]» сауда ойын-сауық орталығы, [№1 көпбейінді қалалық аурухана],

[Алькатрас] түрмесі, [Қазақстан Республикасының ұлттық мұражайы], [Әзірет Сұлтан] мешіті, [Халықаралық ғарыш станциясы], [№111 сайлау учаскесі]

2. Ірі көлемді заттарды сақтауға арналған құрылымдар

- [Годольфин] атқорасы, [1111 Lincoln Road] автотұрағы, [Hangar One] ангары

3. Көлік инфрақұрылымының элементтері

- [Сығанақ] көшесі, [Абай көшесі], [Абай даңғылы], «[Нұржол]» желекжолы, «[Нұр-Сұлтан — Қарағанды]» тасжолы, [Халықаралық Алматы әуежайы], «[Шереметьево]» әуежайы, [Ақтау] порты, «[Нұрлы жол]» теміржол вокзалы, «[Жібек Жолы]» метро бекеті, «[QAZAQ OIL]» жанармай құю станциясы, «[Атырау]» көпірі, «[Сэйкан]» түнелі

4. Көрнекі жерлер

- [Абай ескерткіші], [Давид мүсіні], «[Отан қорғаушылар]» ескерткіші, [Треви] бұрқағы, [М. Горький атындағы Орталық мәдениет және демалыс саябағы], [Алматы хайуанаттар бағы], «[Диснейленд]» ойын-сауық саябағы

Құрылыстың атауы белгісіз, айқын я толық емес немесе контекстен түсінікті болмаған жағдайда, бұл құрылыс «Құрылыс» атаулы мәні ретінде қарастырылмайды. Мысалы:

- Облыстық балалар ауруханасы, нөмірі төртінші цехында

Бірақ

- [Қызылорда облыстық балалар ауруханасы], [Ақтөбе ферроқорытпа зауытының нөмірі төртінші цехында]

Атаулы мәnnің құрамында адамның есімі бар болса, дескриптор атаулы мәnnің құрамына кіреді. Мысалы:

- [Гагарин даңғылы], [Рысқұлов көшесі], [Әуезов ескерткіші], [Бейбітшілік] даңғылы, [Жеңіс] көшесі, «[Отан-Ана]» монументі

Бірақ

- [Азаттық мүсіні], [Сидней океанариумы]

Берілген нұсқаулықтағы атаулы мәндерді белгілеу ережелерінің бірізділігін сақтау мақсатында әуебағыттардың (әуерейстердің) атаулары жерүсті бағыттарының атаулары секілді «Құрылыс» атаулы мәні ретінде қарастырылады. Мысалы:

- «[Нұр-Сұлтан — Алматы]» тасжолы
- «[Нұр-Сұлтан — Алматы]» әуебағыты
- [Z2100] әуерейсі

Құрылыс та, ұйым да ретінде қарастырылуы мүмкін нысанға қатысты іс-әрекет әдетте адамға тән іс-әрекет (мысалы: қолдау, мәлімдеу, тәрбиелеу т. б.) болған жағдайда, бұл нысан «Ұйым» атаулы мәні ретінде қарастырылады. Мысалы:

- Бұл ұсыныстың біраз баптары [Ақорданың] қолдауымен іске асуда.
- Бұл туралы [Джонс Хопкинс атындағы университет] мәлімдеді.
- [Шортандыдағы Балалар және жасөспірімдер спорт мектебі] бір емес, бірнеше чемпионды тәрбиелеп шығарған.

9 [GPE]² Географиялық/Әлеуметтік/Саяси мән (ГЭС)

«ГЭС» атаулы мәніне географиялық әкімшілік бірліктері, соның ішінде 1) мемлекет, 2) қала, 3) облыс, 4) аудан, 5) кент, 6) ауыл, 7) штат, 8) провинция, 9) префектура атаулары т. б. атаулар жатады.

² Geographical and political entity

1. Мемлекет атаулары және лақап атаулары

- [Қазақстан Республикасы], Шығыс [Қазақстан], [Америка Құрама Штаттары], [Ресей Федерациясы], [Аспан асты елі], [Күншығыс елі], [Айыр қалпақты ағайын], [Ала шапанды ағайын]

2. Қала атаулары және лақап атаулары

- [Нұр-Сұлтан], [Алматы] қаласы, [Нью-Йорк], [Питер], [Шымқала]

3. Облыс атаулары

- [Маңғыстау облысы], [Шығыс Қазақстан облысы]

4. Аудан атаулары

- [Есіл] ауданы, [Тұрар Рысқұлов] ауданы

5. Кент атаулары

- [Ақадыр] кенті, [Шортанды] кенті

6. Ауыл атаулары

- [Азаттық] аулы, [Абжапар Жылқышиев атындағы ауыл]

7. Штат атаулары

- [Гуджарат] штаты, [Калифорния] штаты

8. Провинция атаулары

- [Квебек] провинциясы, [Наварра] провинциясы

9. Префектура атаулары

- [Хоккайдо], [Бар-де-Люк] префектурасы

10. Жергілікті билік органы бар аралдардың атаулары

- [Фарер аралдары], [Аланд аралдары], [Пхукет] аралы

Шығыс Қазақстан сөз тіркесінде тек Қазақстан сөзі ғана атаулы мән болады, өйткені Шығыс Қазақстан сөз тіркесінде берілген мемлекеттің шығыс жағы ғана түсініліп отыр. Мысалы: Менің інім Шығыс Қазақстанда тұрады. Алайда Шығыс Қазақстан облысы сөз тіркесінде Шығыс Қазақстан тіркесі атаулы мән болады, өйткені бұл сөз тіркесі әкімшілігі бар географиялық бірлікті – облысты – білдіреді. Бұл бірліктің билік органы – облыс әкімдігі – болуы тиіс. Яғни Шығыс Қазақстан облысының әкімі деу дұрыс болса, Шығыс Қазақстанның әкімі деуіміз қате болады.

10 [LANGUAGE] Тіл

«Тіл» атаулы мәніне кез келген тіл атаулары жатады.

Тіл атаулары

- [қазақ тілі], [ағылшынша], [орысша-французша] сөздік

11 [LAW] Заң

«Заң» атаулы мәніне кез келген заңдастырылған құжат, соның ішінде атауы бар келісімдер мен құқықтық құжаттардың параграфтары, тараулары мен баптары, жатады.

Заңдастырылған құжат атаулары

- [Қазақстан Республикасының Конституциясы], [Қазақстан Республикасының Тіл туралы] заңы, [Қылмыстық жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға)

және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл туралы] заң, [Молотов-Риббентроп пакті], [Женева конвенциялары], [Варшава келісімі], [Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі], [Еңбек Кодексінің 99-бабына] сәйкес, [Азаматтық процестік кодексінің 29-тарауы]

12 [LOCATION] Мекен

«Мекен» атаулы мәніне «ГЭС» атаулы мәніне жатпайтын географиялық нысандар кіреді, соның ішінде 1) континенттер, 2) аспан денелері, 3) таулар, 4) суқоймалар, 5) аралдар, 6) жағалаулар, 7) қала ықшамаудандары, шағынаудандары, мөлтекаудандары мен тұрғын және іскерлік алаптары, 8) ірі географиялық аймақтар, 9) ойдан шығарылған мекендер т. б. нысандардың атаулары.

1. Континент атаулары
  - [Азия], [Солтүстік Америка], [Африка] континенті
2. Аспан денелері атаулары
  - [Жер], [Қызылжұлдыз], [Веста] астероиді, [Галлея] кометасы
3. Таулар және тау қырқаларының атаулары
  - [Эверест], [Алатау] таулары
4. Табиғи суқойма атаулары
  - [Қобда] өзені, [Байкал] көлі, [Каспий] теңізі, [Қара теңіз], [Тынық мұхиты]
5. Жергілікті билік органы жоқ аралдардың атаулары
  - [Алғазы], [Жұмбақтас] тас аралы
6. Жағалау атаулары
  - [Балтика], [Уэльс] жағалауы, [Асылыкүл] жағалауы
7. Қала ықшамауданы, шағынауданы, мөлтекауданы мен тұрғын алабы атаулары
  - [Майкұдық], [Чайна-таун], [Кремний алқабы], «[Қарағайлы]» шағынауданы
8. Ірі географиялық аймақтар атаулары
  - [Сахара] шөлі, [Орталық Азия], [Ұлы дала], [Скандинавия], [Таяу Шығыс], [Шығыс Еуропа], [Латын Америка], [Апеннин түбегі]
9. Ойдан шығарылған мекендердің атаулары мен лақап атаулары
  - [Жерұйық], [Атлантида], [Нарния], [Кәрі Құрлық]

Жасанды суқоймалардың атаулары «Құрылыс» атаулы мәніне жатады. Мысалы:

- [Кеңгір] бөгені, [Киров суқоймасы]

13 [MONEY] Ақша бірлігі

«Ақша бірлігі» атаулы мәніне құрамында сан және ақша бірлігі айқын берілген фразалар жатады.

Құрамында сан және ақша бірлігі айқын берілген фразалар

- [500 теңге], [\$5.99], [10 мың евро], [екі биткоин], [B2]

Ақша бірлігі айқын берілмеген жағдайда, фраза «Ақша бірлігі» атаулы мәні ретінде қарастырылмайды. Мысалы:

- Бір килограммы 1500 тұрады.

Бірақ

- Бір килограммы [1500 теңге] тұрады.

14 [NORP]³ Ұлттық/азаматтық, діни, саяси қатыстылық (ҮДСҚ)

«ҮДСҚ» атаулы мәніне 1) «ГЭС» пен «Мекен» атаулы мәндеріне қатыстылықты білдіретін сөздер (көбінесе ұлт немесе азаматтықты білдіретін сын есімдер), 2) дін атаулары мен бұл діндерге қатыстылықты білдіретін сөздер, 3) саяси ағымдарға қатыстылықты білдіретін сөздер және 4) үш жүз бен солардың ішіне кіретін руларға қатыстылықты білдіретін сөздер жатады.

1. «ГЭС» пен «Мекен» атаулы мәндеріне қатыстылықты білдіретін сөздер
  - [қазақ], [қазақстандық], [орыс], [ресейлік], [қырғыздар], [француз] әйелдер, [жезқазғандықтар] арасында, [жапон-қытай] қатынастары, [еуропалық], [афроамерикалық], [посткеңестік], [франкофондар]
2. Дін атаулары мен бұл діндерге қатыстылықты білдіретін сөздер
  - [ислам], [христиан] діні, [мұсылмандар] мен [католиктер], [мұсылмандық] тәрбие, [буддизм], [индуистік]
3. Саяси ағымдарға қатыстылықты білдіретін сөздер
  - [коммунистер] мен [демократтар], [социализм], [сталинизм], [республикашылдар]
4. Қазақ халқының үш жүзі мен солардың ішіне кіретін руларға қатыстылықты білдіретін сөздер
  - [Ұлы жүз], [Орта жүз], [Кіші жүз], [Кіші жүз әлім], [найман], [керей], [албан], [арғындар], [адай], [қыпшақ], [дулат]

15 [NON_HUMAN] Адам емес

«Адам емес» атаулы мәніне 1) жануарлардың және 2) ойдан шығарылған жануар-кейіпкерлердің лақап аттары жатады.

1. Жануарлардың лақап аттары
  - [Бөрібасар], [Ұябасар], [Көкжорға], [Құтпан], [Белка], [Джаспер], [Рекс]
2. Ойдан шығарылған жануар-кейіпкерлердің лақап аттары
  - [Мики Маус], [Минни Маус], [Пумба], [Дональд Дак]

16 [ORDINAL] Реттік сан

«Реттік сан» атаулы мәніне барлық 1) реттік сандар және 2) реттік сандардан құрылған сын есімдер мен қыстырма сөздер жатады.

1. Реттік сандар
  - [бірінші], [оныншы], [жиырма екінші], [бір мың отыз үшінші], [3]-қабатта, [7]-сыныпқа, [VII] сынып, [III] том
2. Реттік сандардан құрылған сын есімдер мен қыстырма сөздер
  - [Екінші] рет олай деуші болма. [Біріншіден], қолым тимеді; [екіншіден], күн жауып кетті; сондықтан келе алмадым.

17 [ORGANISATION] Ұйым

«Ұйым» атаулы мәніне 1) мемлекеттік органдар, 2) ой, өнім немесе қызметті қамтамасыз ету арқылы пайда

³ Nationality, other, religion, political

табатын коммерциялық ұйымдар, 3) ағартушылық пен білім таратушылықты негізгі мақсат ретінде көздейтін білім беру ұйымдары, 4) үкіметтік емес ұйымдар, соның ішінде (жартылай) қарулы ұйымдар; саяси партиялар; өз мүшелерінің мүдделерін қорғайтын немесе қоғамдық, саяси, кәсіби т. б. мүдделерді қорғауға құрылған ұйымдар; қайырымдылық ұйымдары; халықаралық реттейтін және саяси органдар; 5) хабар және жарияланым таратушылықты негізгі мақсат ретінде көздейтін медиалық ұйымдар; 6) дінді ұстанушылық пен таратушылықты негізгі мақсат ретінде көздейтін діни ұйымдар; 7) медициналық жәрдеммен қамтамасыз етуді немесе ғылыми зерттеу жүргізуді негізгі мақсат ретінде көздейтін медициналық және ғылыми ұйымдар; 8) кәсіпқой немесе әуесқой спорт шараларында қатысуды немесе өткізуді мақсат ретінде көздейтін спорт ұйымдары т. б. жатады.

1. Мемлекеттік органдар

- [Қазақстан Республикасының Бас прокуратурасы], [ҚР Ұлттық Қауіпсіздік комитеті], [Сенат], [Білім және ғылым министрлігі], [ҚР Қарулы күштері], [Ақорда], [Пентагон]

2. Ой, өнім немесе қызметті қамтамасыз ету арқылы пайда табатын коммерциялық ұйымдар

- «[Кока-Кола]» компаниясы, «[Сименс]» корпорациясы, [Казцинк]

3. Ағартушылық пен білім таратушылықты негізгі мақсат ретінде көздейтін білім беру мекемелері

- [Назарбаев университеті], [Ақылды жүйелер мен жасанды интеллект институты], [Ұлттық ұжымдық пайдалану ғылыми биотехнология зертханасы]

4. Үкіметтік емес ұйымдар

- [Ислам мемлекеті], [Тамил жолбарыстары], [Ку-клукс-клан]; «[Нұр Отан]» партиясы, [Единая Россия], [Лейбористік партия]; «[Немолчи КЗ]» қоғамдық қоры, [Америкалық азаматтық бостандықты қорғау одағы], [Қазақстанның кәсіби бухгалтерлері мен аудиторлары ассоциациясы]; «[Сәби]» қайырымдылық қоры, «[Шұғыла]» қоғамдық қоры, [Қызыл Крест], [Шекарасыз дәрігерлер]; [БҰҰ], [Солтүстік атлантикалық келісім ұйымы], [Дүниежүзілік банк]

5. Хабар және жарияланым таратушылықты негізгі мақсат ретінде көздейтін медиалық ұйымдар

- «[Хабар]» агенттігі, [National Geographic], «[Ассошиэйтед Пресс]» агенттігі

6. Дінді ұстанушылық пен таратушылықты негізгі мақсат ретінде көздейтін діни ұйымдар

- [Орыс православие шіркеуі], [Әлем мұсылмандарының лигасы]

7. Медициналық жәрдем қамтамасыз етуді немесе ғылыми зерттеу жүргізуді негізгі мақсат ретінде көздейтін медициналық және ғылыми ұйымдар

- «[University Medical Center]» корпоративтік қоры, [Мәскеу қаласындағы Н. В. Склифосовский атындағы жедел жәрдем ғылыми-зерттеу институты]

8. Кәсіпқой немесе әуесқой спорт шараларында қатысуды немесе өткізуді мақсат ретінде көздейтін спорт ұйымдары

- [Қазақстанның футбол федерациясы], «[Qazaq kuresi]» ассоциациясы, [Халықаралық Олимпиада комитеті], [УЕФА Чемпиондар лигасы], «[Манчестер Юнайтед]» футбол клубы

Ұйымның атауы белгісіз, айқын я толық емес немесе контекстен түсінікті болмаған жағдайда, бұл ұйым «Ұйым» атаулы мәні ретінде қарастырылмайды. Мысалы:

- білім басқармасы, облыстық денсаулық сақтау басқармасы, төтенше жағдайлар департаменті

Бірақ

- [Жезқазған қаласының Білім басқармасы], [Павлодар облыстық Денсаулық сақтау басқармасы], Оралда [Төтенше жағдайлар департаментінің] қызметкерлері

«Ұйым» атаулы мәніне ұйымдардың жасап шығаратын аттас өнімдері де жатады. Мысалы:

- «[Тойота]» жүргізушісі мен екі жолаушы ауруханаға жеткізілді. (Тойота = автокөлік)

Газет, журнал және веб-сайт атаулары ұйымдарға да, бұл ұйымдардың қызметі нәтижесінде пайда болатын нысандарға, яғни артефакттарға да, қатысты болғандықтан, «Ұйым» атаулы мәніне жатады. Мысалы:

- Бүгін «[Егемен Қазақстан]» редакциясында бұқаралық ақпарат құралдарының өзекті мәселелері жөнінде дөңгелек үстел өтті. (Егемен Қазақстан = ұйым)
- Ол оқудан келе жатқанда атасына жиі «[Егемен Қазақстан]» сатып алатын. (Егемен Қазақстан = артефакт)
- [Google] — әлемдегі ең танымал брендтердің бірі. (Google = ұйым)
- [Google-мен] іздеу (Google = артефакт)

Кейде нысан атауы «Ұйым» атаулы мәніне де, «Құрылыс» атаулы мәніне де жатуы мүмкін. Егер нысан атауы физикалық ғимаратты білдірсе, «Құрылыс» атаулы мәнін таңдаңыз; кері жағдайда «Ұйым» атаулы мәнін таңдаңыз. Мысалы:

- Мен [Қорғаныс министрлігінің FACILITY] қасында тұрамын. (Қорғаныс министрлігі = ғимарат)
- [Қорғаныс министрлігінің ORGANISATION] өкілдері болған оқиға туралы әзірше түсініктеме берген жоқ. (Қорғаныс министрлігі = ұйым)

Құрылыс, ұйым ретінде де қарастырылуы мүмкін нысанға қатысты іс-әрекет әдетте адамға тән іс-әрекет (мысалы: қолдау, мәлімдеу, тәрбиелеу т. б.) болған жағдайда, бұл нысан «Ұйым» атаулы мәні ретінде қарастырылады. Мысалы:

- Бұл ұсыныстың біраз баптары [Ақорданың ORGANISATION] қолдауымен іске асуда.
- Бұл туралы [Джонс Хопкинс атындағы университет ORGANISATION] мәлімдеді.
- [Шортандыдағы Балалар және жасөспірімдер спорт мектебі ORGANISATION] бір емес, бірнеше чемпионды тәрбиелеп шығарған.

Егер ұйымның толық атауынан кейін сол ұйымның қысқартылған атауы (жақша ішінде) берілсе, атаулардың әрқайсысы «Ұйым» атаулы мәнімен бөлек белгіленеді. Мысалы:

- [Біріккен Ұлттар Ұйымы] (БҰҰ)

18 [PERCENTAGE] Пайыз

«Пайыз» атаулы мәніне құрамында сан және пайыз, процент сөздері немесе % белгісі бар фразалар жатады.

Құрамында сан және «пайыз», «процент» сөздері немесе % белгісі бар фразалар

- [50%], [50 процент], [50 пайыз], [елу процент], [елу пайыз], елдің [он бес пайызы]

19 [PERSON] Адам

«Адам» атаулы мәніне 1) адам есімі, фамилиясы, әкесінің аты, соның ішінде 2) ойдан шығарылған адамдардың есімдері, 3) пайдаланушылардың аттары, 4) лақап аттар, 5) бүркеншік аттар (псевдонимдер), 6) құрметтеу реңкімен үстемеленген есімдер және 7) құдай аттары және белгіленуі жатады.

1. Адам аты, фамилиясы, әкесінің аты

- [Аружан], [Кейт Миддлтон], [Мұхтар Омарханұлы Әуезов], [Әбу Насыр Әл-Фараби], [Қ.-Ж. К. Тоқаев], [Фёдор Михайлович], ағайынды [Абдуллиндер]

2. Ойдан шығарылған адамдардың есімдері

- [Алдаркөсе], [Анна Каренина], [Гарри Поттер], [Күлбике], [Қызылтелпек]

3. Пайдаланушылардың аттары

- [@aaidana], [serik_98]

4. Лақап аттар

- [Айқа], [Бахоня], [Әзірет Сұлтан], [Ескендір Зұлқарнайын], [Қанішер Абылай], [Қаһарлы Иван], [Ұлы Пётр]

5. Бүркеншік аттар (псевдонимдер)

- [Жорж Санд], [Максим Горький]

6. Құрметтеу реңкімен үстемеленген есімдер

- [Ереке], [Нұреке], [Қайреке]

7. Құдай аттары және белгіленуі

- [Алла Тағала], [Будда], [Зевс], [Тәңір]

1) Фамилия алды қосымшалар (фон, ибн, де т. б.), 2) сызықша арқылы белгіленетін туысқандық маркерлері (- әкесі, -ұлы т. б.) және 3) ұрпақтық маркерлері (кіші, IV т. б.) «Адам» атаулы мәнінің бөлігі ретінде қарастырылады.

1. Құрамында фамилия алды қосымшалар бар «Адам» атаулы мәндері

- [Ларс **фон** Триер], [Әбу Әли Хусейн **ибн** Абдуллах **ибн** аль-Хасан **ибн** Әли **ибн** Сина], [Феликс Лопе **де** Вега]

2. Құрамында сызықша арқылы белгіленетін туысқандық маркерлері бар «Адам» атаулы мәндері

- [Александр Дюма-**әкесі**], [Александр Дюма-**ұлы**]

3. Құрамында ұрпақтық маркерлері бар «Адам» атаулы мәндері

- [**IV** Иван], [**II** Елизавета], [**кіші** Джордж Буш]

Гонорификтер (мырза, ханым, мистер, аға, атай т. б.) және лауазым атаулары (президент, министр, төраға т. б.) «Адам» атаулы мәнінің бөлігі ретінде қарастырылмайды. Жануарлардың лақап аттары «Адам» атаулы мәніне жатпайды.

• Гонорифик пен «Адам» атаулы мәнінің бірге қолданылуы

- [Аружан Саин] **ханым**, **мистер** [Линкер], [Бейсен]-**аға**, [Алмат] **атай**

• Лауазым атауы мен «Адам» атаулы мәнінің бірге қолданылуы

- [Абылай] **хан**, [II Елизавета] **патшайым**

20 [POSITION] Орын

«Орын» атаулы мәніне 1) адамның белгілі бір ұйымның иерархиялық жүйесіндегі орны немесе атқаратын қызметі, 2) лауазым (титул), 3) құрметті атақ, 4) әскери атақ, 5) ерекше әлеуметтік мәртебе, 6) ғылыми дәреже мен атақ және 7) спорттық атақтар, разрядтар және біліктілік санаттар атаулары жатады.

1. Адамның белгілі бір ұйымның иерархиялық жүйесіндегі орны немесе атқаратын қызметінің атаулары

- [Қазақстан Республикасының Президенті], [АҚШ экс-президенті], [ҚР Білім және ғылым министрі], [Мемлекет басшысы], [Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің III курс студенті], [Жезқазған қаласы №22 орта мектебінің «5^Б» сынып оқушысы], [Түркияның 11-інші Президенті], [Ақ үй басшысы]

2. Лауазым (титул) атаулары

- Абылай [хан], Бөгенбай [батыр], II Елизавета [патшайым], [шейх] Мұхаммед бен Заид, [Әмір] Темір

3. Құрметті атақ атаулары

- [Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген энергетигі], [Кеңес Одағының батыры], [Еңбек ардагері], [Балқаш қаласының құрметті азаматы]

4. Әскери атақ атаулары

- [Кеңес Одағының маршалы] Г. К. Жуков, [Генерал-майор] Марат Рахымұлы Құсайынов, [кіші сержант]

5. Ерекше әлеуметтік мәртебе атаулары

- [Ұлы Отан соғысының ардагері], [Елбасымыз] Н. Ә. Назарбаев, [Ұлт көшбасшысы]

6. Ғылыми дәреже мен атақ атаулары

- [филология ғылымдарының докторы], [профессор] Құнанбаева Сәлима Сағиқызы, [философия докторы], [PhD], [ғылым кандидаты], [доцент], [қауымдастырылған профессор]

7. Спорттық атақтар, разрядтар және біліктілік санаттар атаулары

- [Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген спорт шебері], [Қазақстан Республикасының спорт шеберлігіне үміткер], [екінші разрядты спортшы], [біліктілігі жоғары деңгейдегі екінші санатты жаттықтырушы]

Ұйымның атауы белгісіз, айқын я толық емес немесе контекстен түсінікті болмаған жағдайда, адамның сол ұйымның иерархиялық жүйесіндегі орны немесе атқаратын қызметі «Орын» атаулы мәні ретінде қарастырылмайды. Мысалы:

- қала әкімі, облыстық денсаулық сақтау басқармасының басшысы

Бірақ

- [Алматы қаласының әкімі], [Павлодар облыстық денсаулық сақтау басқармасының басшысы]

21 [PRODUCT] Өнім

«Өнім» атаулы мәніне 1) кез келген өнім атауы (көбінесе тек модель атауы немесе модель атауы мен нөмірі бірге), соның ішінде 2) автомобильдер, әуе мен ғарыш көліктері және кемелер, 3) бағдарламалық жасақтамалар, 4) қызметтер мен қаржы жоспарларының атаулары жатады. Өнім атауының алдында өндіруші атауы болса, өнім атауы «Өнім» атаулы мәнімен белгіленеді де, өндіруші атауы «Ұйым» атаулы мәнімен белгіленеді.

1. Жалпы өнім атаулары

- [Pampers], «[President]» *ipimwiigi*, [iPhone 12 Pro], [AK-47], [Dell **ORGANISATION**] [Inspiron **PRODUCT**]

2. Автомобильдер, әуе мен ғарыш көліктері және кемелер атаулары

- [Жигули], [Toyota **ORGANISATION**] [Land Cruiser **PRODUCT**], «[Ил-86]» ұшағы, [Boeing **ORGANISATION**] [737 MAX 8 **PRODUCT**], «[Восток]» тасығыш-зымыраны, «[Титаник]» алып кемесі

3. Бағдарламалық жасақтамалар

- [Ubuntu 20.10], [Microsoft **ORGANISATION**] [Windows 10, 1909 **PRODUCT**], [Adobe **ORGANISATION**] [Acrobat **PRODUCT**]

4. Қызметтер мен қаржы жоспарларының атаулары

- [Western Union], [Kaspi **ORGANISATION**] [Gold **PRODUCT**], [Халық Банктің **ORGANISATION**] білім алуға арналған «[AQYL **PRODUCT**]» салымы, [Facebook-тің **ORGANISATION**] [Instagram **PRODUCT**] және [WhatsApp **PRODUCT**] қызметтері

22 [PROJECT] Жоба

«Жоба» атаулы мәніне жобалар, жоспарлар, бастамалар, стратегиялардың атаулары мен әртүрлі бағыттарды әзірлеуге және жүзеге асыруға қатысты бағдарламалық құжаттар мен аттас құралдар жатады. Сонымен қатар «Жоба» атаулы мәніне халықаралық емтихандар мен білім сынау жүйелерінің атаулары жатады.

1. Жобалар, жоспарлар, бастамалар, стратегиялардың атаулары мен әртүрлі бағыттарды әзірлеуге және жүзеге асыруға қатысты бағдарламалық құжаттар мен аттас құралдар
  - «[Қазақстан-2030]» стратегиясы, «[100 мектеп, 100 аурухана]» бағдарламасы, [атаулы әлеуметтік көмек], «[бір терезе]» қағидаты, [міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру]
2. Халықаралық емтихандар мен білім сынау жүйелерінің атаулары
  - [SAT Reasoning], [TOEFL], [IELTS], [Ұлттық бірыңғай тестілеу]

23 [QUANTITY] Өлшем

«Өлшем» атаулы мәніне құрамында сан және өлшем бірлігі, соның ішінде ұзындық, қашықтық, аудан, көлем, салмақ, қуат, жылдамдық, температура, байт т. б. өлшеу бірліктері, айқын берілген фразалар жатады. Сонымен қатар зейнетақыларды, жәрдемақыларды, салықтарды және өзге де әлеуметтік төлемдерді есептеу үшін, сондай-ақ айыппұл санкцияларын қолдану үшін пайдаланылатын көрсеткіштер де «Өлшем» атаулы мәні ретінде қарастырылады.

Құрамында сан және өлшем бірлігі айқын берілген фразалар

- [60 километрге жуық], [екі дюйм], [10 миляға] жүгіріс, [тоғыз шаршы метр], [төрт акрдан жоғары], [жеті текше сантиметр], [1,5 миллион галлон], [20 мың тонна], [250 мегаватт], [65 км/сағ], жылдамдығы [сағатына алпыс бес километр], [минус 31 градус], [25°C], [бес градус нөлден төмен], [40 GB], [үш терабайт], [32 биттік] нұсқа, [100 айлық есептік көрсеткіш]

Адамның бойы мен салмағы кейде лайықты өлшем бірлігінсіз қолданылуы мүмкін. Бұндай жағдайда берілген сандар ғана «Өлшем» атаулы мәні ретінде белгіленеді. Мысалы:

- Оның бойы тек қана [145] болғанымен, салмағы баяғыда-ақ [тоқсаннан] асқан болатын.

24 [TIME] Уақыт

«Уақыт» атаулы мәніне бір тәуліктен қысқа кезеңдер жатады.

Бір тәуліктен қысқа кезеңдер

- [16:00], [үш сағат], [бес минуттың ішінде], [42-ші минутта], [бірер минут], [таңғы бесте], [таң], [таңертең], [азанда], [күндіз], [кеш], [түн], [таңғы 10-нан кешкі 5-ке дейін]

25 [MISCELLANEOUS] Аралас

Кейбір атаулы мәндер жоғарыда аталған атаулы мәндердің ешқайсысының сипаттамасына сәйкес келмеуі мүмкін. Бұндай жағдайда бұл атаулы мәндер «Аралас» атаулы мәні ретінде белгіленеді.

«Аралас» атаулы мәндерінің мысалдары

- [5G] технологиясы, «[Азаматтық инженерия]» мамандығы, [герефорд] және [абердин-ангус] сиырлары

IV. Дескрипторлар тізімі

Дескриптор	Атаулы мән
автотұрағы	FACILITY
агенттігі	ORGANISATION
ағысы	LOCATION
айлағы	FACILITY
алаңы	LOCATION
алқабы	LOCATION
алып кемесі	PRODUCT
ангары	FACILITY
аңғары	LOCATION
аралдары	LOCATION
аралы	LOCATION
арнасы	LOCATION
арығы	FACILITY
ассоциациясы	ORGANISATION
астероиді	LOCATION
асуы	LOCATION
атқорасы	FACILITY
атырабы	LOCATION
ауданы	GPE
ауруханасы	FACILITY
аулы	GPE
әні	ART
әуежайы	FACILITY
бабы	LAW
бағдарламасы	ART/PROJECT
базасы	FACILITY
банкі	ORGANISATION
бастамасы	PROJECT
бастауы	LOCATION
батпағы	LOCATION
бейіті	FACILITY
бекеті	FACILITY
бизнес орталығы	FACILITY
блок-посты	FACILITY
бөгені	FACILITY
бөгеті	FACILITY
бөгеуі	LOCATION
бөлімі	FACILITY
бұғазы	LOCATION
бұйраты	LOCATION
бұлағы	LOCATION
бұлақтары	LOCATION
бұрқағы	FACILITY
біріншілігі	EVENT
гидроұңғымасы	FACILITY
гривасы	LOCATION
даласы	LOCATION
даңғылы	FACILITY
дауылы	EVENT
дәуірі	DATE
деректі фильмі	ART
диссертациясы	ART
діні	NORP

Дескриптор	Атаулы мән
емханасы	FACILITY
ескерткіші	FACILITY/ART
жағалауы	LOCATION
жағасы	LOCATION
жазығы	LOCATION
жайлауы	LOCATION
жайылматармағы	LOCATION
жанармай құю станциясы	FACILITY
жанжалы	EVENT
жартастары	LOCATION
жартасы	LOCATION
жары	LOCATION
желекжолы	FACILITY
жеркепесі	FACILITY
жсинақтағыш-буландырғышы	FACILITY
жобасы	PROJECT
жоңы	LOCATION
жоспары	PROJECT
жотасы	LOCATION
жұрнағы	LOCATION
жылғасы	LOCATION
жырасайы	LOCATION
жырасы	LOCATION
жырығы	LOCATION
заңы	LAW
зауыты	FACILITY
зертханасы	ORGANISATION
ильмені	LOCATION
индексі	ART
институты	ORGANISATION
каналы	FACILITY
карьері	FACILITY
кәсіпорны	FACILITY
кәсіпшілігі	FACILITY
кезеңі	LOCATION
келісімі	LAW
кеніші	FACILITY
кенті	GPE
кертпештері	LOCATION
кертпеші	LOCATION
кодексі	LAW
коллекторі	FACILITY
кометасы	LOCATION
комитеті	ORGANISATION
компаниясы	ORGANISATION
конвенциялары	LAW
конвенциясы	LAW
конституциясы	LAW
континенті	LOCATION
кордоны	FACILITY
корпоративтік қоры	ORGANISATION
корпорациясы	ORGANISATION
көзі	LOCATION

Дескриптор	Атаулы мән
көлдері	LOCATION
көлтабаны	LOCATION
көлі	LOCATION
көпірі	FACILITY
көтерілісі	EVENT
көшесі	FACILITY
қазаншұңқыры	LOCATION
қайырымдылық қоры	ORGANISATION
қаласы	GPE
қарулы күштері	ORGANISATION
қашары	FACILITY
қоғамдық қоры	ORGANISATION
қойнауы	FACILITY
қолаты	FACILITY
қонысы	LOCATION
қорасы	FACILITY
қорғандары	FACILITY
қорғаны	FACILITY
қорығы	FACILITY
қорықшасы	FACILITY
қосы	LOCATION
қотаны	FACILITY
құдығы	FACILITY
құзы	LOCATION
құмы	LOCATION
қыраты	LOCATION
қырқасы	LOCATION
қысаңы	LOCATION
қыстауы	LOCATION
лагері	FACILITY
лигасы	ORGANISATION
лягасы	LOCATION
мазары	FACILITY
мақаласы	ART
мемлекеті	GPE
метро бекеті	FACILITY
мешіті	FACILITY
мешіті	FACILITY
министрлігі	ORGANISATION
мойнағы	LOCATION
моласы	FACILITY
мұздығы	LOCATION
мұражайы	FACILITY
мұхиты	LOCATION
мүйісі	LOCATION
мүкістігі	DISEASE
мүсіні	FACILITY/ART
некрополі	FACILITY
номинациясы	ART
облысы	GPE
одағы	ORGANISATION
озбабекеті	FACILITY
ойпаңы	LOCATION
ойын-сауық саябағы	FACILITY
ойысы	LOCATION

Дескриптор	Атаулы мән
океанариумы	FACILITY
ормандары	LOCATION
орманшылығы	FACILITY
орманы	LOCATION
оры	FACILITY
отары	FACILITY
оты	LOCATION
өзегі	LOCATION
өзені	LOCATION
өлеңі	ART
өрі	LOCATION
өткелі	LOCATION
пакті	LAW
пансионаты	FACILITY
паркі	FACILITY
партиясы	ORGANISATION
платформасы	FACILITY
порты	FACILITY
префектурасы	GPE
провинциясы	GPE
прокуратурасы	ORGANISATION
пункті	FACILITY
пьесасы	ART
разрезі	FACILITY
разъезді	FACILITY
редакциясы	ORGANISATION
романы	ART
сайы	LOCATION
салымы	PRODUCT
сарқырамасы	LOCATION
сауда ойын-сауық орталығы	FACILITY
саябағы	FACILITY
совхозы	GPE
соғысы	EVENT
соқпағы	LOCATION
соры	LOCATION
спектаклі	EVENT
стадионы	FACILITY
станциясы	FACILITY
станциясы	FACILITY
стратегиясы	PROJECT
суреті	ART
сыйлығы	ART
тақыры	LOCATION
тарауы	LAW
тармағы	LOCATION
тартқышы	FACILITY
тасжолы	FACILITY
тастары	LOCATION
тасы	LOCATION
тасығыш-зымыраны	PRODUCT
тау қырқасы	LOCATION
таулары	LOCATION
тауы	LOCATION
тәлімбағы	FACILITY

Дескриптор	Атаулы мән
<i>телімі</i>	LOCATION
<i>телехикаясы</i>	ART
<i>теміржол вокзалы</i>	FACILITY
<i>теңізі</i>	LOCATION
<i>тоғаны</i>	LOCATION
<i>торабы</i>	FACILITY
<i>төбелері</i>	LOCATION
<i>төбесі</i>	LOCATION
<i>төбешігі</i>	LOCATION
<i>төбешіктері</i>	LOCATION
<i>төңкерісі</i>	EVENT
<i>тұндырғысы</i>	FACILITY
<i>тұрағы</i>	FACILITY
<i>тұрғын үй кешені</i>	FACILITY
<i>түбегі</i>	LOCATION
<i>түнелі</i>	FACILITY
<i>түрмесі</i>	FACILITY
<i>тілі</i>	LANGUAGE
<i>университеті</i>	ORGANISATION
<i>ұйымы</i>	ORGANISATION
<i>ұңғымасы</i>	LOCATION
<i>ұшағы</i>	PRODUCT
<i>үйі</i>	FACILITY
<i>үйіндісі</i>	LOCATION
<i>үңгірі</i>	LOCATION
<i>үстірті</i>	LOCATION

Дескриптор	Атаулы мән
<i>федерациясы</i>	ORGANISATION
<i>фермасы</i>	FACILITY
<i>фильмі</i>	ART
<i>фитнес клубы</i>	FACILITY
<i>футбол клубы</i>	ORGANISATION
<i>хайуанаттар бағы</i>	FACILITY
<i>шағылдары</i>	LOCATION
<i>шағылы</i>	LOCATION
<i>шайқасы</i>	EVENT
<i>шамшырағы</i>	FACILITY
<i>шаруашылығы</i>	FACILITY
<i>шатқалы</i>	LOCATION
<i>шатыржайы</i>	FACILITY
<i>шахтасы</i>	FACILITY
<i>шахтасы</i>	FACILITY
<i>шипажайы</i>	FACILITY
<i>шоққарағайы</i>	LOCATION
<i>шоқылары</i>	LOCATION
<i>шоқысы</i>	LOCATION
<i>шөлі</i>	LOCATION
<i>штаты</i>	GPE
<i>шығанағы</i>	LOCATION
<i>шыңы</i>	LOCATION
<i>шіркеуі</i>	FACILITY
<i>ісігі</i>	DISEASE

V. Аралықтарды және шамаланған санды немесе мөлшерді білдіру үшін қолданылатын тіркестер тізімі

Тіркес	Атаулы мәндер					
<i>аз дегенде</i>	CARDINAL	DATE	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>(ең) азы</i>	CARDINAL	DATE	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>(бес)-ақ</i>	CARDINAL	DATE	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>алдағы (бес жылда)</i>	-	DATE	-	-	-	TIME
<i>алдыңғы (бес жылда)</i>	-	DATE	-	-	-	TIME
<i>аралығында</i>	CARDINAL	DATE	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>арасында</i>	CARDINAL	DATE	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>артық</i>	CARDINAL	DATE	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>аса</i>	CARDINAL		PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>астам</i>	CARDINAL	DATE	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>бері</i>	-	DATE	-	-	-	TIME
<i>бойы</i>	-	DATE	-	-	-	TIME
<i>бұрын</i>	-	DATE	-	-	-	TIME
<i>дәл</i>	CARDINAL	DATE	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>дейін</i>	CARDINAL	DATE	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>есе</i>	CARDINAL	-	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>жақын</i>	CARDINAL	-	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>жоғары</i>	CARDINAL	-	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>жуық</i>	CARDINAL	DATE	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>кейін</i>	-	DATE	-	-	-	TIME
<i>кем</i>	CARDINAL	DATE	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>(ең) кем дегенде</i>	CARDINAL	DATE	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>(ең) кемі</i>	CARDINAL	DATE	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>кемінде</i>	CARDINAL	DATE	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>(ең) көбі</i>	CARDINAL	DATE	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>(ең) көп дегенде</i>	CARDINAL	DATE	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>нақ</i>	CARDINAL	DATE	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>сайын</i>	-	DATE	-	-	-	TIME
<i>(екі сағаттан) соң</i>	-	DATE	-	-	-	TIME
<i>таман</i>	CARDINAL	-	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>тарта</i>	CARDINAL	-	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>тең</i>	CARDINAL	DATE	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>төмен</i>	CARDINAL	-	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>төңірегінде</i>	CARDINAL	-	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>тура</i>	CARDINAL	DATE	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>шақты</i>	CARDINAL	-	PERCENTAGE	QUANTITY	-	-
<i>шамамен</i>	CARDINAL	DATE	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>шамасында</i>	CARDINAL	DATE	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>шейін</i>	CARDINAL	DATE	PERCENTAGE	QUANTITY	MONEY	TIME
<i>ішінде</i>	-	DATE	-	-	-	TIME

VI. Атаулы мәндердің толық сөйлемде анықталуының мысалдары**[ADAGE] Нақыл сөз**

«[Келісін пішкен тон келте болмас **ADAGE**]».

«[Сақтансаң, сақтайды **ADAGE**]», — дейді.

Бірақ [қазақта **NORP**] тағы [бір **CARDINAL**] сөз бар: «[Билік айту оңай, біліп айту қиын **ADAGE**]».

[ART] Туынды

Арнамыздың «[Хабарлас **ART**]» айдарына қала тұрғындары хабарласып, мәселе көтерді.

[Төрт минутқа **TIME**] созылатын «[Жаңа күн **ART**]» бейнеклипін [он төртінші наурыз **DATE**] күні арнамыздан көре аласыздар.

«[Асар **ART**]» аталымында [қарағандылық **NORP**] [Сымбат Елікбаева **PERSON**] жеңімпаз атанды.

[CARDINAL] Есептік сан

Айта кетейік, қазір еліміз бойынша [бір миллионнан астам **CARDINAL**] шағын және орта бизнес субъектісі бар.

Бұл [он төрттің **CARDINAL**] өзін [Ирак **GPE**] елінен алып шығу елшілер үшін оңай болмаған.

Бұған дейін көрші елде [коронавирус **DISEASE**] [3 **CARDINAL**] адамнан табылған.

[CONTACT] Байланыс деректері

Онымен [kazneb.kz **CONTACT**] сайтынан таныса аласыз.

[24 51 71 **CONTACT**], [24 51 47 **CONTACT**] нөмірі арқылы хабарласа аласыздар.

[Өткен жылы **DATE**] [27000 **CARDINAL**] заңды және жеке тұлға [zet.kz **CONTACT**] порталынан қажетті ақпарат алған.

[DATE] Дата

Жер үйлердің қары [ақпан **DATE**], [наурыз **DATE**] айларында шығарылады.

«[Бақытты отбасы **PROJECT**]» бағдарламасы аясында [биыл **DATE**] [Маңғыстау облысында **GPE**] [300 **CARDINAL**] сертификат беріледі.

Мына әуесқой түсірілімде [13 жастағы **DATE**] [көкшетаулық **NORP**] ұлпа қарға өрнектен, «[Хабар **ORGANISATION**]» арнасының логотипін салып жүр.

[DISEASE] Ауру

[Қатерлі ісік **DISEASE**] басқа ағзаларға тез тарап кетеді.

[Шығыс Қазақстан облысында **GPE**] [бруцеллёз **DISEASE**] дерті дендеп тұр.

[42 жастағы **DATE**] [Сергей Извеков **PERSON**] [сусамыр **DISEASE**] дертіне шалдыққан.

[EVENT] Оқиға

[Алматыда **GPE**] дәстүрлі халықаралық «[Бастау **EVENT**]» кинофестивалі аяқталды.

Бұл қос команданың «[Еуро-2020 **EVENT**]» додасына іріктеу кезеңіндегі [2-нші **ORDINAL**] кездесулер болмақ.

[Екінші дүниежүзілік соғысқа **EVENT**] [Қазақстаннан **GPE**] [бір миллион екі жүз мың **CARDINAL**] адам аттанды деген дерек бар.

[FACILITY] Құрылыс

Жаттығулар «[Динамо **FACILITY**]» кешенінде өтеді.

[Семей қалалық жедел медициналық жәрдем ауруханасы **FACILITY**] «[100 мектеп, 100 аурухана **PROJECT**]» мемлекеттік бағдарламасы аясында салынды.

«[Қаламқас **FACILITY**]» кенорнындағы төтенше жағдай [кеше **DATE**] [таңғы жетіде **TIME**] тіркелген болатын.

[GPE] Гәс

Осылайша [Шымкенттің **GPE**] дәл ортасында тұратын көптеген тұрғындар өз үйлерінде қамалып отыр.

Өлім-жітім көрсеткіші [Испания **GPE**] мен [Францияға **GPE**] да оңай тиіп тұрған жоқ.

Олардың қатарында [Жамбыл облысынан **GPE**] келген [19 жастағы **DATE**] [Дәурен Сабырқұл **PERSON**] бар.

[LANGUAGE] Тіл

[Қазақ тілін **LANGUAGE**] жетік меңгерген жерлестерім жетерлік.

Ал [Димаштың **PERSON**] жанкүйерлері оны [украин тілінде **LANGUAGE**] де ән шырқайды деп күтеді.

Оның ішінде [қазақша **LANGUAGE**], [орысшасы **CARDINAL**] бар және, жаңағы, [4–5 **CARDINAL**] номинация бар.

[LAW] Заң

[Қылмыстық кодекстің үш жүз қырқыншы бабының бірінші тармағы **LAW**] бойынша қозғалған болатын.

«[Педагог мәртебесі туралы **LAW**]» заң жобасы [Парламент Мәжілісінің **ORGANISATION**] қарауына енгізу туралы қаулы қабылданды.

«[Педагог мәртебесі туралы **LAW**]» заң жобасын [Үкімет басшысы **POSITION**] [Асқар Мамин **PERSON**] [қыркүйектің біріне дейін **DATE**] [Парламенттің **ORGANISATION**] қарауына енгізуді тапсырды.

[LOCATION] Мекен

[Жайықтың **LOCATION**] су ресурстарын сақтау, қорғау және қалпына келтіру саласында [Ресеймен **GPE**] ынтымақтастықты нығайта түсу қажет.

[Көкарал **FACILITY**] бөгетінің төменгі жағын [Сырдария **LOCATION**] ағыны бұзып жатыр.

Tinmi [Африка **LOCATION**], [Латын Америка **LOCATION**] және [Тынық мұхитының **LOCATION**] оңтүстік жағалауындағы елдер де инфрақұрылымдарын жаңғыртып, сауда керуендеріне жол ашуға кірісті.

[MONEY] Ақша бірлігі

Валютасы [394 теңге **MONEY**] көлемінде болған еді.

[Биыл **DATE**] [Денсаулық сақтау министрлігі **ORGANISATION**] алғашқы медициналық көмек көрсететін мамандардың табысын арттыруға [5,3 миллиард теңге **MONEY**] бөлмек.

Бұрын [алты жүз миллиард теңге **MONEY**] болса, енді [Президенттің **POSITION**] тапсырмасымен бұл сома [төрт жүз миллиардқа **CARDINAL**] ұлғайып, [бір триллион теңгеге **MONEY**] жетті.

[NORP] ҮДСҚ

Мына шаруашылық [франциялық **NORP**] қошқарлардың әрқайсысын [1000 еуродан **MONEY**] алыпты.

[Нұрсұлтан Назарбаев **PERSON**] — [түркі **NORP**] әлемі тарапынан берілген әрбір атақ пен дәрежеге лайықты тұлға.

Енді [ақтаулықтар **NORP**] [1 киловатт/сағатқа **QUANTITY**] [17 теңге 29 тиыннан **MONEY**], ал өзге аудан тұрғындары [16 теңге 89 тиыннан **MONEY**] төлейтін болды.

[NON_HUMAN] Адам емес

Өзі баптаған [Қарашолақтың **NON_HUMAN**] бұрын барып тұлкіні тартып алғаны бұны қуанта мақтантады.

Чемпионатқа [төрт жасар **DATE**] [Тұйғын **NON_HUMAN**] атты бүркітімен келген.

Бүркітімнің аты — [Айғайтас **NON_HUMAN**], бұның жасы [төрт жаста **DATE**].

[ORDINAL] Реттік сан

Бұл — батырымыздың [отыз тоғызыншы **ORDINAL**] жеңісі.

[Біріншіден **ORDINAL**], заң қатал.

[Солтүстік Қазақстан облысы **GPE**] елімізде автомобиль жолдарының жалпы ұзындығы бойынша [үшінші **ORDINAL**] орында.

[ORGANISATION] Ұйым

Ал ғылыми жұмыстарын [ЦЕРН-де **ORGANISATION**] жасайтын болады.

«[Франс-Пресс **ORGANISATION**]» агенттігінің есебінше, қазір әлемнің [отыз бес **CARDINAL**] елінде [бір миллиардқа жуық **CARDINAL**] адам оқшаулануды жөн көрген.

Мысалы, [Lancet **ORGANISATION**] басылымында ірі қалаларға [Қытайдан **GPE**] [коронавирус **DISEASE**] әкеліну мүмкіндігі жайлы ұқсас болжам жарияланған болатын.

[PERCENTAGE] Пайыз

Әрбір мәслихатта [30% **PERCENTAGE**] әйел азаматтар болу керек.

[Биыл **DATE**] біздің алдымызда мемлекеттік қызметтерде [90 пайызға **PERCENTAGE**] автоматтандыру деңгейіне қол жеткізу міндеті тұр.

[Жезқазғанда **GPE**] — [11,8 **CARDINAL**], ал [Талдықорған **GPE**] қаласында тауарлар [10,4 процентке **PERCENTAGE**] қымбаттаған.

[PERSON] Адам

[Бүгін **DATE**] [Еуразия ұлттық университетінде **ORGANISATION**] [Әбіш Кекілбаевты **PERSON**] еске алуға арналған ғылыми конференция өтті.

[Ақтауда **GPE**] есту және сөйлеу қабілетінен айырылған ерлі-зайыпты [Балтөриндер **PERSON**] мемлекеттік бағдарламаның көмегімен жұмысқа орналасып, табыс таба бастады.

[Алла Тағала **PERSON**] имандарын саламат етсін.

Одан кейін [Тамара **PERSON**] [патшайымның **POSITION**] билікке келуіне ықпал етіп, таққа тұрақтауына жағдай жасады.

[POSITION] Орын

[Асқар Мамин **PERSON**] [Қазақстан Республикасының Премьер-министрі **POSITION**] болып тағайындалды.

Бұл туралы [Елбасымен **POSITION**] [Ресей Президенті **POSITION**] [Владимир Путин **PERSON**] телефонмен сөйлесу кезінде айтты.

Жақында маған [Абылай **PERSON**] [ханға **POSITION**] арналған монумент құрылысының жоспары таныстырылды.

[PRODUCT] Өнім

[Бүгін **DATE**] біз [Қостанайда **GPE**] атақты «[Кировец **PRODUCT**]» тракторы өндірісін іске қостық.

[Zhilfond.kz **CONTACT**], [Instagram **PRODUCT**], [Facebook **ORGANISATION**] сияқты желілерде барлық хабарландырулар беріледі.

Ал [Еуропалық одақтың Авиациялық қауіпсіздігі агенттігі **ORGANISATION**] [Еуропада **LOCATION**] [Boeing **ORGANISATION**] [737 MAX 8 **PRODUCT**] лайнерлерінің ұшуын уақытша тоқтатты.

[PROJECT] Жоба

Ал [Ақтөбеде **GPE**] жағдайы төмен отбасылар «[Бақытты отбасы **PROJECT**]» бағдарламасының игілігін көріп жатыр.

[Өткен жылы **DATE**] «[Нұрлы жер **PROJECT**]» бағдарламасы бойынша [13,1 миллион шаршы метр **QUANTITY**] тұрғын үй пайдалануға берілді.

Ал [Шымшаһарда **GPE**] [Тіллэгүл **PERSON**] секілді [12000 **CARDINAL**] отбасы [Елбасының **POSITION**] «[Әлеуметтік қамқорлық **PROJECT**]» бағдарламасының шарапатын сезініп, қолдауға ие болған.

[QUANTITY] Өлшем

[Былтыр **DATE**] қуаты еселенді, енді [500000 тонна **QUANTITY**] минералды тыңайтқыш шығарады.

Ал тереңдігі [3–4 **CARDINAL**], кей жерлерде [8 метр **QUANTITY**].

[Қостанайлық **NORP**] «[Лига добра **ORGANISATION**]» штабының еріктілері [200 келіден астам **QUANTITY**] жылы киім жинады.

[**TIME**] Уақыт

[Үш сағат **TIME**] өткеннен кейін сынақ тапсырып болған алғашқы талапкерлердің төбесі көріне бастады.

[Екі сағатқа **TIME**] жоспарланған наразылық шарасы бас-аяғы [қырық минуттың ішінде **TIME**] тамамдалып болды.

Бірақ [соңғы 2–3 жылда **DATE**] мал ұрлығы тым көбейіп кеткендіктен, халық [күндіз **TIME**] жайып, [түнде **TIME**] қораға қамауға мәжбүр.

[**MISCELLANEOUS**] Аралас

«Осы ірі қараның тұқымдық қасиеттері кемімеу үшін қан жаңғыртып, әлсін-әлсін [герефордпен **MISCELLANEOUS**] шағылыстыруымыз керек», — дейді мамандар.

[Ерқанат Сарбас **PERSON**] [Қарағанды мемлекеттік индустриалдық университетінде **ORGANISATION**] «[Материалдарды қысыммен өңдеу технологиясы **MISCELLANEOUS**]» мамандығы бойынша білім алған.

[Deerfake **MISCELLANEOUS**] технологиясы жөні түзу қолға түспесе, қоғамның көңіл-күйін бұзатындай қауқары бар күшке айналды.